
ДО 100-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ ГРИГОРІЯ КРУКА (1911–2011)

УДК 7.071.2:730:7.011.2

Богдан Бойчук

УКРАЇНСЬКА НАЦІОНАЛЬНА ІДЕЯ В МИСТЕЦЬКІЙ ТВОРЧОСТІ ГРИГОРІЯ КРУКА

У статті розкрито один з аспектів творчості Григорія Крука, що засвідчує глибинний патріотизм митця, його відданість національній ідеї. Проаналізовано скульптурні твори майстра, де відображено як героїчні сторінки української історії, так і поневіряння українців у період лихоліть. Акцентовано увагу на портретних зображеннях видатних постатей України, розглянуто корпус творів, що втілюють образ жінки-селянки й позначені своєрідною стилістикою.

Ключові слова: Г.Крук, українська діаспора, національна ідея, скульптура.

Григорій Крук – це наша національна гордість, адже, перебуваючи за межами батьківщини, у ближчих і віддалених краях, він показав світовому глядачеві українське село з неповторними його персонажами в такій багатющій палітрі дійств, на яку не спромігся жоден інший мистець. Тільки такі, вибрані Богом, як Григорій Крук, за словами видатного художника й мистецтвознавця Петра Андрусіва, своєю “впертістю, наполегливістю і солідною працею пробилися на світову арену і здобули там міжнародне визнання таланту” [1, с.5]. Його особиста трагедія титана-художника й, звичайно, людини полягала в тому, що, домігшись у царині новітньої модерної скульптури звання майстра світового масштабу, він і на двадцятий рік незалежності Української держави залишається не відомим для більшості співвітчизників. У державній програмі “Повернуті імена”, ухваленій Кабінетом Міністрів України в 1996 році, є такі рядки: “Простежити найхарактерніші риси тієї чи іншої історичної доби якнайчастіше ми можемо, дослідивши творчу долю митців цієї доби, бо саме вони, ті, хто не стояв обабіч шляху, котрим котилося колесо історії, були активними учасниками життя, творили його, відображаючи у своїй творчості, як і належить митцям, тогочасну дійсність” [8, с.6]. Тому, керуючись настановами державного значення, ми спробували з’ясувати, якими саме мистецькими формами й засобами Григорій Крук трансформовував українську національну ідею у своїх художніх творах.

Національна ідея впливає з тієї історичної й філософської концепції, що найдосконалішим типом людської спільноти на землі є нація, члени якої настільки фізично й духовно подібні, що вони загалом усвідомлюють і бажають жити окремим національним життям. Ідентичність національної спільноти зміцнюється насамперед фактом спільної багатовікової боротьби за своє існування проти чужоземних ворожих сил, які намагалися загарбати землю цієї спільноти. Пролита кров при захисті своєї землі й християнської віри та національної культури є ніби цемент, що нерозривно з’єднує всіх українців в одну націю, яка постала на геополітичному полі поміж Заходом і Сходом, на рубежах азійської та європейської ментальностей.

Можна з упевненістю сказати, що Григорій Крук ревно сповідував українську національну ідею, хоча б з огляду на той факт, що він увіковічив у монументальній скульптурі провідників Українського національно-визвольного руху ХХ ст. Симона Петлюру [3], Андрія Мельника [15, с.27], Степана Бандеру [5, с.68].

Усім своїм патріотичним еством митець протестував проти геноциду, що чинили вороги над його рідним народом. Це міг бути духовний бунт художника проти загибелі лише одного члена національної спільноти, як, наприклад, у скульптурі “Розстріл перед єврейською синагогою у Станиславові”, присвяченій війтові Гундякові з Микуличина [11, с.548]. Він міг тихою синівською любов’ю оплакувати гірку долю своїх однокровних братів і сестер у пластичних композиціях “Родина втікачів” (1938) і “Мати-втікачка з дитиною” (1942). Надзвичайно промовистою є постать селянина-втікача, який однією рукою прикриває очі, а в другій тримає маленький вузлик з грудкою рідної землі [6, с.1047–1048]. Хіба залишиться байдужим материнське серце будь-якої національності на світі до горя української жінки, яка прагне будь-що врятувати життя своїй знеможеній дитині. Тому дослідниця творчості Г.Крука мистецтвозна-

вещь Д.Даревич доходить висновку, що “ці анонімні українські селяни своєю поставою передають елементарні переживання людства: біль і радість, розпач і любов, терпеливість і чутливість” [7, с.60]. Їх горе й страждання стають не тільки їх особистою трагедією, але й трагедією всього людства.

Величним монументальним твором Г.Крука є пам’ятник українським утікачам у містечку Гмінді в Австрії, де протягом 1914–1918 років томилися в неволі понад 70 тисяч полонених й ув’язнених людей. Монумент постає нині як застереження проти мілітаристичного зла й звучить наче реквієм над трагічною долею 30 000 українських виселенців з Галичини, які загинули в роки Першої світової війни в місцевому концтаборі передусім з голоду й через відсутність медичної допомоги. Пам’ятник було урочисто відкрито 26 вересня 1964 року. “Твір, вирізьблений у граніті, що зображує селянську родину (батьки з двома малими дітьми), – ділиться своїми роздумами професор В.Попович, – своїм змістом, лаконічністю композиції і монументальною статичністю справляє хвилююче враження” [13, с.53].

На прикладі життя визначних українських мистців-емігрантів, зокрема, побратимів скульптора за художнім ремеслом, приречених на вічну розлуку з Вітчизною, Г.Крук добре знав про долю рідного народу, над яким навис духовний геноцид безбожної Радянської влади. Один із його творів виконано за мотивом поетичного етюда мученика з когорти незламних шестидесятників Василя Симоненка “Злодій”, де зображено вайлувату фігуру українського селянина, якого притягли до кримінальної відповідальності за крадіжку колгоспного майна. Несчастний дядько своїм наївним виразом обличчя запитує в можновладців:

Хто обікрав і обскуб
його душу,
Хто його совісті
руки зв’язав?

У голосі українського селянина чути не тільки здивування, він від імені всього українства звинувачує комуно-більшовицьку репресивну систему:

Доказів мало?
Доказом будуть
Лантухи вкрадених
вір і надій [16, с.50].

Крукова скульптура “Злодій” для відомого українського дослідника Ю.Соловія є ілюстрацією того, як з “прапервісного біблійного матеріалу глини народжується нова істота, сповнена містерії нового існування” [17, с.140]. Якщо, наприклад, у скульптурі “Ув’язнений” анонімний герой, потрапивши в складну життєву ситуацію, кожним мускулом своєї совісті шукає шлях до свободи, то “Злодій” – це назавжди втрачена людина для світу, навіть його обличчя має подобу чудовиська, близького до тваринного, а не людського світу.

Коли ми вдивляємося в складне різьблення твору Г.Крука “Евакуація німцями євреїв з Тлумача до Станиславова” [11, с.550], то мимоволі апелюємо до спогадів автора скульптури про свій останній приїзд на батьківщину в 1944 році: “В місті обличчя мешканців сумні. Дві жорстокі окупації принесли жителям голод і страх, безнадійність, розстріли”. У ті трагічні дні митець “запрагнув стати на хвилину озброєним вояком” [11, с.551]. На щастя, це була нетривала мить, коли художник тимчасово призабув, що його найвірнішою й найсильнішою зброєю є мистецтво. Ще в ті роки, коли німецький фашизм розпочинав наступ на незалежність європейських держав, Г.Крук створив бронзову фігурку “Хлопчик з голубом”. Це був виклик українського митця озвірілим нацистам, адже голуб ще з біблійних часів символізував мир серед людей. Художник не міг інакше чинити, бо передбачав, яку біду несе для українського народу фашистська чума.

Один з провідних біографів життя й творчості Г.Крука, науковець В.Кивелюк розкрив першоджерела засвоєння скульптуром основ української національної ідеї. Він лаконічно вказує: “Адже Крук разом з своєю нацією ділив всі перипетії її гіркої долі, а зокрема зазнав селянських злиднів своїх незаможних батьків. Звідти у нього розвинене розуміння до праці, пошана до неї і пієтизм до світу працівників” [9, с.29].

Національний характер Г.Крука плекався й у стінах Краківської академії мистецтв (1934–1937), у мистецькому гуртку “Заграва”, до якого входили українські студенти Д.Горняткевич,

М.Білінський, М.Гарасовська, Ю.Кульчицький, Д.Іванцев, В.Кисілевський, Б.Стебельський. Значний вплив на формування патріотичного світогляду юнака мали твори професора Краківського університету, письменника й мистецтвознавця Богдана Лепкого, з яким Г.Крук підтримував дружні й теплі стосунки.

Велике значення для формування його національних ідеалів мало навчання в Берлінській академії мистецтв (1937–1940). Столиця Німеччини за два десятиліття після завершення Першої світової війни стала одним з важливих європейських центрів української еміграції. Тут імпульсивно функціонували Українська студентська громада, Український науковий інститут й Українське національне об'єднання. Молодий митець з Галичини охоче відвідував зібрання тих товариств та інституцій, унаслідок чого його було запрошено до резиденції гетьмана України Павла Скоропадського. Невдовзі скульптор виліпив портрет героїчної постаті визвольних змагань українців.

Усі ті нещастя, які принесла Україні Друга світова війна, глибоко осмислював Г.Крук. Свої філософсько-мистецькі роздуми у вигляді скульптурних творів він представив на своїй першій виставці, яку було розгорнуто восени 1942 року в експозиційних залах Берлінської академії мистецтв. Скульптор гнівно засудив більшовицьку агресію в Західній Україні у вересні 1939 р., у результаті якої було знищено національний цвіт галицьких українців. Образ жінки з хрестом як пам'ять про всіх українських матерів, закатованих комуністичною владою в 1941 р. у львівських в'язницях, мав стати прообразом для спорудження монументального пам'ятника матері-Україні.

Є підстава вважати, що Григорій Крук був особисто знайомий з провідниками українського націоналістичного підпілля. Свідченням цього є портрет визначного політичного й військового діяча, одного з лідерів ОУН полковника Андрія Мельника, виконаний у тонкій аристократичній манері.

Вистраждану мрію української еміграції про відновлення й воскресіння власної держави Г.Крук втілює в проекті пам'ятника запорозьким козакам, який мав би височіти на березі Дніпра. Для прадавньої української столиці – міста Києва художник підготував скульптурну композицію, у центрі якої – постать кобзаря, а в його ногах було вирізьблено чотири козацькі голови-водограї, які в алегоричних образах песиміста, оптиміста, ідеаліста й матеріаліста втілювали український національний характер.

З наступом Червоної армії в 1945 р. на територію Німеччини Г.Крук перебирається до Мюнхена, де в повоєнний час сформувався найвизначніший науковий, культурний і мистецький центр української еміграції. “Мюнхенський період” (1946–1988) – найпродуктивніший у творчості митця, адже тоді він створив близько 300 скульптур. Портрети становлять значну частину Крукового мистецького доробку (понад сотню). Майже всі вони виконані в бронзі або тимчасово в гіпсі з призначенням для відлиття в бронзі. Залежно від особи, деякі портрети позначені психологізмом (портрети Святослава Гординського, Володимира Залозецького, Андрія Жука, Люби Жук) або тяжіють до монументалізму (патріарха Йосифа Сліпого, С.Петлюри, В.Липинського).

Митець зачаровано вдивляється в славні сторінки української минувшини, витворюючи самотні портрети знаменитих володарів княжої доби Володимира Великого й княжни Анни Ярославни – королеви Франції. Разом з малярем С.Борачком вони виготовили величну декорацію у вигляді вітража, зроблену для святкування в 1953 р. українською громадою в Мюнхені 700-ліття коронації Данила Галицького, де володаря Галицько-Волинської держави зображено в маєстатичній позі на коні [15, с.28]. “Цілком очевидно, що в особистості Г.Крука маємо мистця яскравого національного способу думання і почування”, – доходить такого узагальнення, оцінюючи історичні портрети майстра, сучасний мистецтвознавець Д.Степовик [20, с.34].

Вагоме місце серед творів історико-героїчного жанру займають скульптури на тему козащини: “Запорозький козак”, “Танок з шаблею”, “Бандурист”. Увагу Крука-історика привертала державницька діяльність гетьмана України Івана Мазепи, якому він присвятив два погруддя. За чистотою виразу обличчя обидві скульптури можна поставити в один ряд з портретами патріарха Йосифа Сліпого й архієпископа Івана Бучка.

До третього циклу творів, у яких прославляється українська героїчна історія, можна віднести портрети фундаторів національного відродження XIX–XX сторіч: Тараса Шевченка,

Василя Стефаніка, В'ячеслава Липинського, Симона Петлюри, Андрія Мельника, Євгена Петрушевича. Здебільшого образ Великого Кобзаря Г.Крук ліпив і різьбив у малих та середніх формах. Високомистецький на оригінальний проект пам'ятника Т.Шевченкові у Вінніпезі (Канада) скульптор надіслав на конкурсний відбір творів. На центральній осі постаменту високої стояча постать Шевченка, а на бічних цоколях – козака-бандуриста й безталанної Катерини. Але недовершеність архітектурного образу монумента не дозволила Г.Крукові вийти переможцем на конкурсі.

Більшість дослідників називають Г.Крука співцем українського села. На наш погляд, саме через призму творення образів селян, які закарбувалися в його пам'яті з раннього дитинства, художник ліпив збірний образ рідного народу. До розуміння такої творчої позиції ключовим судженням можуть слугувати слова Б.Стебельського: “Як Стефанік у літературі, Крук в образотворчому мистецтві є виразником ядра української нації – селянства, що зберегло духовний клімат і традицію та характер раси” [18].

Мистець зачарований фізичною красою своїх земляків – покутян – нащадків прадавніх племен. Він витісує з брил граніту гармонію ніжності й богатирської працелюбності української жінки. Його мистецтво промовляє до європейських націй, доводячи, що тільки несприятливі історичні обставини зробили з українських селян тип, “зачерствілий у віковій праці і нужді”. Усі вони – “Сидячий господар”, “Родина втікачів”, “На стерні”, “Сіач” нагадують героїв новел В.Стефаніка: “Вбиті по коліна в землю, вони в безтямній многості падали і здіймалися. Чорними долонями стручували піт з чола і великими руками ловилися землі. Втома валила їх, вони душили за собою свої діти і ревіли з болю. Здіймалися і падали. Страшними лицами обернені до неба... Земля стогнала під ударом їх сердець, а вітер втік за гори” [21, с.196].

Тому до кінця днів митець будитиме свій народ, щоб він став освіченим та вільним і був не сірою масою малоземельних мужиків-хліборобів, а славним і великим народом. “А свій камінь буду різьбити все, все!.. Аж на могилу свою покладу як мертву красу”, – услід за Василем Стефаніком скаже Григорій Крук [21, с.198].

І воля, і мрія його збулися. Український народ у 1991 році став вільним. Але Великий Майстер бачитиме це вже з Божих, незнаних, потойбічних світів вічності.

1. Андрусів П. Мистецтво – найміцніша зброя / П. Андрусів. – Нью-Йорк ; Париж ; Сідней ; Торонто, 1987. – 455 с.
2. Буджак М. Золоте жниво / М. Буджак. – Тлумач, 1996. – Кн. II–III. – 39 с.
3. Боднарчук П. Автор пам'ятника Симонові Петлюрі у Парижі / П. Боднарчук // Галицька просвіта. – 2005. – 1 груд. – С. 5.
4. Гаврилів Б. Історичні портрети Івано-Франківщини / Б. Гаврилів, І. Миронюк. – Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2010. – 144 с.
5. Гачинський М. Тернистими дорогами до рідного порогу / Михайло Гачинський. – Івано-Франківськ : Нова Зоря, 2011. – 314 с.
6. Даревич Д. З нагоди виставки скульптур Григорія Крука в Англії / Д. Даревич // Визвольний шлях. – 1987. – № 8–9. – С. 1047–1048.
7. Даревич Д. Григорій Крук – співець селянської долі / Д. Даревич // Сучасність. – 1987. – № 7–8. – С. 59–65.
8. Державна програма “Повернуті імена”. – К. : Таеант, 1996. – 27 с.
9. Кивелюк В. Про творчість О. Борачка і Г. Крука / В. Кивелюк // Сучасність. – 1962. – № 6. – С. 25–32.
10. Крвавич Д. П. Українське мистецтво / Д. П. Крвавич, В. А. Овсійчук, С. О. Черепанова. – Львів : Світ, 2005. – Т. III. – 268 с.
11. Крук Г. З молодих років у Станиславові / Г. Крук // Альманах Станиславівської землі. – Нью-Йорк ; Торонто ; Мюнхен, 1975. – Т. I. – С. 546–551.
12. Крук Г. Мій шлях до різьби / Г. Крук // Перевал. – 1999. – № 2. – С. 57–72.
13. Попович В. Григорій Крук / В. Попович // Сучасність. – 1968. – № 10. – С. 46–60.
14. Попович В. Українська тематика в творах Григора Крука / В. Попович // Нотатки з мистецтва. – 1986. – № 26. – С. 25–32.
15. Попович В. Григорій Крук / В. Попович // Сучасність. – 1990. – № 6. – С. 25–38.
16. Симоненко В. Народ мій завжди буде / В. Симоненко. – К. : Веселка, 1990. – 159 с.
17. Соловій Ю. Про речі більші, ніж зорі / Ю. Соловій. – Мюнхен, 1978. – 319 с.

18. Стебельський Б. Григорій Крук / Б. Стебельський // Альманах Станиславівської землі. – Нью-Йорк ; Париж ; Сідней ; Торонто, 1985. – Т. II. – С. 106–107.
19. Стебельський Б. Григорій Крук / Б. Стебельський // Образотворче мистецтво. – 2002. – № 2. – С. 12–13.
20. Степовик Д. Графіка Григорія Крука / Д. Степовик // Образотворче мистецтво. – 1994. – № 1. – С. 34–35.
21. Українське слово. Хрестоматія української літератури та української критики ХХ ст. – К. : Рось, 1994. – Кн. I. – 704 с.

В статті розкрит один із аспектів творчості Григорія Крука, який свідчить про глибокий патріотизм художника, його преданість національній ідеї. Проаналізовані скульптурні твори майстра, де зображені героїчні сторінки української історії, так і скитання українців в період лихоліття. Акцентовано увагу на портретних зображеннях видатних осіб України, розглянуто корпус творів, які втілюють образ жінки-крестьянки і позначені оригінальним стилістично.

Ключові слова: Г.Крук, українська діаспора, національна ідея, скульптура.

The article deals with one aspect of creativity G.Kruk, confirming the deep patriotism of the artist, his devotion to the national idea. Analyzed sculptures wizard, which appear as heroic pages of Ukrainian history, Ukrainian and wandering during hard times. Attention to the portraits of prominent figures of Ukraine, considered the building works that embody the image of peasant women and with the original styling.

Key words: G.Kruk, Ukrainian diaspora, national idea, sculpture.

УДК 73.03

Михайло Гнатюк

ФАХОВІ ШКОЛИ В ПРОФЕСІЙНОМУ ЗРОСТАННІ СКУЛЬПТОРА ГРИГОРІЯ КРУКА

Стаття висвітлює життєвий і творчий шлях видатного українського скульптора, який більшу частину свого життя провів у Мюнхені й був відомий у діаспорі, але мало знав себе на Батьківщині. Дослідження присвячене формуванню таланту й професійному навчанню у фахових школах Г.Крука, особливо в Краківській академії мистецтв, а також художніх процесів, які впливали на розвиток світогляду й творчих здібностей майбутнього майстра.

Ключові слова: художня культура, професійні школи, студент, скульптура, галерея, Батьківщина.

Творчість українського скульптора Григорія Крука – помітне явище в мистецтві другої половини ХХ сторіччя. Він добре відомий і пошанований у діаспорі старого світу – Франції, Англії, Німеччині, Італії, Австралії, Канаді, проте на Батьківщині про нього з'явилися перші публікації лише з 1988 року.

Зіркове зібрання творів скульптора (25 одиниць) уперше представили на початку березня 2010 р. в Українському домі в Києві в рамках “Великого скульптурного салону”. Колекцію надала Українська бібліотека імені Тараса Шевченка в Лондоні. Через місяць твори Г.Крука демонстрували вже у Львівській картинній галереї. Обидві виставки мали значний резонанс.

27–28 жовтня 2011 року під час святкування сторіччя від дня народження визначного українця в Івано-Франківську відбулися Всеукраїнська науково-практична конференція на тему “Художня творчість Григорія Крука в контексті світового мистецтва” і виставка скульптур, а видавництво Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника випустило книгу “Скульптор Григорій Крук: нарис життя і творчості” [2]. 30 жовтня в день народження митця в його рідному селі Братишеві відкрито величний пам'ятник і музей.

Григорій Крук. 1984 р.